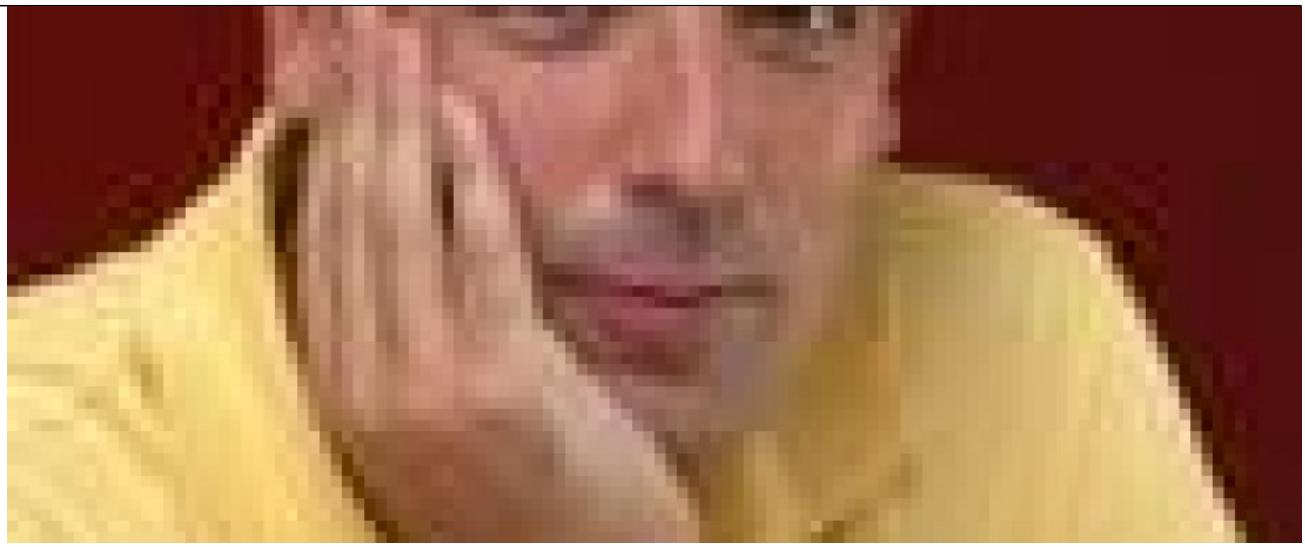

Török Gábor elemez - A helyzet jó, csak reménytelen (1997)

2013 november 07. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása
Még nincs értékelve

Mérték

Az utóbbi id?ben több hozzászólásban és levélben is felmerült, hogy illene az ötszázadik posztban túllépni a szokásos semmitmondó, felületes, unalmas, egyrész-másrészt jelleg?, bülbülszavú elemzésen, és végre megírhatnám, hogy mit is gondolok "a" helyzetr?l.

A finom nyomás terhe alatt el is kezdtem gondolkodni, de be kellett látnom, hogy az Apokalipszis most munkacím? írás talán nem lenne elég ünnepi, szívderít?. Aztán arra gondoltam, hogy megnézem, voltam-e valaha bizakodóbb, és kis keresgélés után rátaláltam életem els? cikkére, 1997 nyarából, igen, 16 évvel ezel?ttr?l, a Horn-kormány id?szakából. Utolsó éves egyetemista voltam akkor, s bár a cikk címe nem túl vidám, kétségtelenül voltak illúzióim: a megértéssel és a változtatás lehet?ségével kapcsolatban is. S miután ez a cikk nem található meg az interneten, úgy döntöttem, most ez lesz az ötszázadik bejegyzés, hogy néhány nap múlva következhessen az, ami már a máról szól. Az írás fontoskodó, állandóan hivatkozó, kapaszkodókat keres? jellege miatt elnézést kérek, 16 évvel ezel?tt feltehet?en a mainál is nagyobb problémát jelenthetett számomra a "legitimációs kihívás", mint ahogy - ez szintén kiderül majd - a mobiltelefont sem nagyon ismertem.

Bölcsészkari tanárom egyik kedvenc mondása szerint az élet végtére is egy paradoxiális jelenség: arra születünk, hogy meghaljunk. Úgy gondolom, hogy ehhez hasonló - elnézést: talán kevésbé bölcs - paradoxonokat, azaz egymást csak látszólagosan kizáró ítéleteket a köztársaság állapotáról is megfogalmazhatunk. Igaz ugyan, hogy számtalan komolynak tetsz? dilemma foglalkoztatja a mindig éles szem? és hegyes tollú elemz?ket, hogy csak az ideológiák kuszaságát, a bal-jobb skála alkalmazhatatlanságát, az elitek küzdelmét, az ellenzék reménytelennek látszó közeledéseit, a kormányzó pártok zsigeri ellentéteit és a parlamenti abszurdokat említsem, ám ezek a problémák talán könnyebben orvosolhatók. Az alábbiakban most két olyan paradoxont szeretnék bemutatni, amelyek véleményem szerint mindennél jobban jellemzik közállapotainkat. S miután Murphy szerint minden bonyolult kérdésre létezik egy egyszer?, kézenfekv? és téves válasz, a kérd?jelek az írás végére sem fognak teljesen kiegyenesedni.

1. Fogalmuk sincs a fogalmakról?

1789, Franciaország. Nagytotál. A földeken szorgos parasztok érdemlik ki az el?z? jelz?t: szorgoskodnak. A távolban vágtató lovas közeledik. Itt is csaknem pontos a jelz?: lóhalálában érkezik. A parasztok egykedv?en figyelik. A hírnök egy lendületes rántással megállítja elcsigázott lovát. Tekintetében diadal és elszántság. Tudja, mit akar, miért jött.

- Emberek! Polgártársak! Elfoglaltuk a Bastille-t! Led?lt a zsarnokság szimbóluma! - kiáltja.

A parasztok érdekl?dve néznek a lovasra, akinek a szemében már szikrákat szór a lelkesedés.

- Nincs többé! Szabadok vagyunk! Emberek, hallják!

A csendet végül egy id?sebb, sokat látott kaszás töri meg:

- Há' mi az a básztíj?

A méltán híres Huhogók cím? fílmben szereplõ jelenet - amelyet a feledés ezúttal kártékony homálya miatt talán kissé karikírozva adtam elõ - pompásan érzékelteti a magyar „dolgozó tömegek" básztíj-szindrómáját. A politikáról való mindennapi gondolkodás ugyanis - amely még a politológiai tankönyvek és közhelyek szerint is inkonzisztens, nominalista és pragmatikus - nem foglalkozik elvont eszmékkel, jelképekkel. A derék választópolgárokat egyáltalán nem hozzák lázba az absztrakt, általános fogalmak, többségünk csak a materiális dolgok és a mikrokörnyezete alapján mond ítéletet.

Tamás Gáspár Miklós kiválóan megírt munkájában (A magyar liberalizmus válsága, Magyar Narancs) éppen ezt az attit?döt vizsgálja, s úgy találja, hogy a létezõ antiliberális el?ítélet és babona, a „Gyanú Iskolája" egyik alapeleme éppen ez a sajátos nominalizmus. A polgár minden eszmével szemben konkrétumot hoz: „Szabadság? Szemetes az utca. Jogállam: föltörték A Kocsit. Szabad választások? Torgyán hülye. Pluralizmus? T.G.M. 1982-ben sem taníthatott a pesti egyetemen, 1997-ben sem taníthat. Nem is volt rendszerváltás." Szalai Erzsébettel polemizál, aki szerint TGM elítéli azokat, akik nem önmagukért szeretik a szabadságot és a demokráciát (a vizes lepedõ problémáját most inkább hagyjuk). TGM felsorolja a demokratikus jogosítványokat: a szabadságjogoktól az ombudsmanon keresztül a parlamenti váltógazdálkodásig. A kaszások pedig figyelnek... TGM folytatja: „Eszem ágában sincs tagadni, hogy a demokratikus többség (antidemokratikus) véleményét inkább Szalai Erzsébet fejezi ki, mintsem én; ám ez semmit nem mond arról, melyikünknek van igaza. Ezt nem lehet szavazással eldönteni. Ebben nincs demokrácia."

TGM persze receptet is kínál, és (részben) önostoroz. Ha a liberálisok felvállalnák - a piac tisztelete mellett - az elesettek védelmét, nem kellene a liberalizmus válságáról szólnia. De ha nem? S ha ez mégsem ilyen egyszer?? S vajon a köztársaság állapotát a TGM által említett demokratikus jogosítványok, avagy a kaszások „antidemokratikus" véleménye alapján kell-e megítélnünk?

Azt hiszem, nyugodtan eltekinthetünk most a szociáldarwinista ihletés? gondolatoktól (csak egy példa Herbert Spencert?l: „ha egy nép, amely nemzedékek során át folytatta leghitványabb természet? lovainak és legkevésbé értelmes kutyáinak a tenyésztését, ezek után csodálkozik, hogy lovai harapósak és kutyái ostobák, azt kellene gondolnunk, hogy eljárásának abszurditása csak megdöbbenésének abszurditásához mérhetõ"), az érdemtelen szegények hívószóval - legalábbis a nyilvánosság el?tt - még kevesen próbálkoztak. A kérdés azonban megoldásra vár, s a nyerteseknek nem árt megfontolniuk Cicero intelmét: nem csupán maga a szerencse vak, hanem többnyire azokat is megvakítja, akiket felkarolt. Lehet, hogy - József Attilával szólva - „Szivére veszi terhünk, gondunk", de „vállára venni nem bolond...", hiszen „magának rág mind, aki rág". S a paradoxon - az egyik oldalon parlamentáris köztársaság, a másik oldalon ennek vívmányait értékelni nem tudó tömegek - komoly veszélyeket rejthet magában.

Miért csak látszólagos mégis az ellentét? Talán, mert itt és most mindkét álláspont igaz lehet. Csupán itt és most?

„Nagy felforgatások korszakai ez oknál fogva tömérdek szerencsétlenséget hoznak szükségképp ezer meg ezer egyesre - olvashatjuk Eötvös Józsefnél -; s ha a kivívott szabadság elsõ pillanatában gyakran csak panaszokat hallani; ha a nép, miután bilincseit széttörte, azon korszakba kívánkozik vissza, midõn míg láncokat viselt: okát távolról sem kell abban keresnünk, mintha az ember - mint rossz kedvében ez vagy amaz mondani szokta - szolgaságra volna teremtve; hanem abban, hogy, miután csak hasznos munkásság által érezhetjük magunkat boldognak, nem nélkülözhetjük azt sem, mi minden hasznos munkásságnak alapfeltétele: a nyugalmat."

Azt gondolom, hogy a köztársaság állapotát éppen annyira jellemzik a demokrácia és a szabadság meglév? kellékei, mint az els?sorban gazdaságilag frusztrált tömegek jogos panaszai. Magyarázatot már sokat hallhattunk: a sor az alapító aktus hiányának emlegetésétõl a „tetszettek volna forradalmat csinálni" magabiztosságáig terjed. A probléma valóban súlyos terhet jelent, súlyosabbat, mint a naponta megélt válságok: a pártviták, az alkotmányos dilemmák. Ezek ugyanis köztársaságunk normális m?ködésének kellékei (ha tetszik: mellékhatásai), ám egy demokraták nélküli demokrácia képtelen a fennmaradásra. Megoldás azért kínálkozik, s nem csupán a csodaként várt gazdasági növekedés „szeretettheti meg" az emberekkel az új világot. Az eötvösi „Neveljünk polgárokat!" posztulátum ma újra aktuális, mert amit nem értünk, nem is értékelhetünk. Ha már mindenki tudni fogja, hogy mi is volt a Bastille, talán értékelni is tudja, hogy nincs már többé.

2. Az állam mi vagyunk?

A másik veszélyes paradoxon szintén tömeg-, s nem is új kelet? jelenség: a közvagyon, a közpénzek megítélése, a közszféra helyzete. „Számomra a pénz huszadrangú dolog az életben” - jelenti ki diadalmasan egyik vasárnap este a tb-pénzekre is kacsinagtó tévé-adó amerikai filmjének szõke, karcsú f?szerepl?je, valahol a naplementés floridai tengerparton, melynek szomszédságában már várja a szerény életet biztosító hatalmas úszómedencés álomház. „Számomra nem” - válaszolhatja a tévé el?tt ül? magyar kevésbész?ke, kevésbékarcsú háziasszony, valahol a naplementés, romantikus k?bányai lakótelep tizedik emeletén. Szégyellje magát!

De hát hol is itt a paradoxon? Talán ott, hogy miközben az újvilág a pénzt, a magánvagyont emelte piedesztálra (ha esetleg valakinek lenne illúziója: ez az els? vállalkozások kora óta mindig is így volt), a közvagyon mérhetetlen pazarlása folyik. Nem kell feltétlenül a nemzet kirablóira, kiárusítóira és egyéb retorikai fogásokra gondolnunk. A sokszor tárgyalt jelenség már Mandeville óta közhely: ha a közösség tulajdonáról van szó, az egyén nem veszi észre a saját érintettségét. Mandeville klasszikus javaslata: magánvétek - közhaszon: „.... A b?n a jólét alapja, / ha korlátját törvény kiszabja. / Igen ha nagyság kell a népnek, / az államban szükség a vétek, / mint az éhség kell az evéshez. / Puszta erényt?l nem virágzik / föl egy nemzet; s ki visszavágyik / az aranykorba, kész-e vajon / élni becsületben - de makkon?”

Mandeville persze nem olyan közvétkekrõl beszélt, mint például a ma divatos feketemunka társadalmi tolerálása, amely pedig közismerten dupla adócsalás: a delikvens adót sem fizet, de az újraelosztásból (például munkanélküli segély) részesedik. A társadalom pedig ma megért?: egyenesen sikk az állam kijátszása. Pedig "az állam mi vagyunk", a tisztességesen befizetett - levont - adónk éppen azért olyan magas, mert mások helyett is nekünk kell fizetnünk.

A probléma persze nemcsak nálunk jelentkezik. Az átláthatatlan rendszerekben az ember könnyen szem el?l téveszti a rendszer m?ködésének alapelveit, no meg saját forintjait.. A kritikusok éppen ezért a "magánb?nökhöz" való visszatérést javasolják. Az államtalanítást meghirdet? politikusaink azonban maguk sem a legjobb példát mutatják. Milliós siker- és szakért?i díjak, hihetetlen tanácsadói számlák, s mindez a köz pénzéb?l. Nem hiszem, hogy normálisnak tartanák azt az embert, aki egy jó hangulatú lakossági fórumon szólásra jelentkezve arról kezdené faggatni valamelyik vezet? vagy vezetett politikusunkat, hogy vajon a magántelefonjait ugyan melyik Kossuth-téri nyilvános fülkéb?l intézi, vajon hol és mennyiért fénymásoltat, ha a kisfia/lánya erre kéri. Demagógia! Pitiánerség! - mordulna fel a tömeg, miközben az óráját figyeli, ha a szomszéd sürg?s ügyben átjön telefonálni, s minden vásárlásnál az utolsó fillérig visszakéri az aprót.

Példa persze akad, de ez csak amolyan hollywoodi átverésnek látszik mifelénk. Nem is olyan régen kisebb botrányt okozott, amikor kiderült, hogy az amerikai alelnök néhány fontos telefonját a Fehér Házból intézte. Nem, nem szextelefonokra kell gondolnunk, Gore csupán a pártja ügyeiben tárcsázott a kelleténél gyakrabban állami pénzen. Tehát dolgozott, keményen, a nép érdekében - mondanánk, de a tengerentúlon nem keverik össze a pártérdeket az államérdekkel, uram bocsá a közérdekkel. El tudják képzelni Horn Gyulát, amint éppen a Parlament közelében áll sorban egy nyilvános fülke el?tt, hogy felhívhassa a Köztársaság teret. Micsoda demagógia!

Vajon miért van az, hogy a a BKV járatain bliccel?t senki sem kergeti le a buszról, miközben szétverjük az automatát, ha az a jegyvásárlásnál tíz forintot elnyel? A derék polgár nem hisz a mesékben. Nem hiszi el, hogy politikusnét az ? pénzén hívják fel, hogy politikusgyerek az ? pénzén kapja a másolatot, hogy olcsóbb lenne a jegy, ha mindenki fizetne. Mesebeszéd! Az állam átver, csal és lop, s minden kis siker, minden kis bosszú dicséretes haditett. Közállapotaink, köztereink, közpénzeink, közlekedésünk, közoktatásunk - azaz köztársaságunk addig nem lesz(nek) rendben, amíg ez a szemlélet marad a jellemz?.

S ami az igazi paradoxon: mégis m?ködik az ország. Miközben a legtöbb fontos helyen diadalt ül a semmittevés, a "közvétek"; a csapból folyik a víz, elviszik a szemetet, vonalat ad a telefon, megjavítják az eltört cs?vezetéket. Dolgoznak. Nem d?lnek össze a hidak, id?ben érkeznek a t?zoltók, minden panasz ellenére tanítanak az iskolákban. A korrupciós és sikerdíjas botrányok szalagcímei mögött és ellenére dolgoznak. Sokan vannak ebben az országban, akik csendben és tisztességesen teszik a dolgukat. Nem csupán kétkezi munkások: tanárok, orvosok, mérnökök, politikusok, szakért?k, bürokraták. Ha sikerül méltányos állapotokat teremteni, talán ?k is jobban érzik majd magukat e honban.

De miképpen tehetjük ezt meg? A már idézett Eötvös József egyik levelében így írt fiának: "Kantot s mindjárt utána Hegelt addig tanulmányoztam, míg végre azon meggy?z?déshez érkeztem, hogy minden philosophia haszontalanság." Bár Eötvös nem jutott el a "kevesebb filozófust" gondolatához, kijelentésével - amelyre persze a

saját munkássága adott fényes cáfolatot - mégis érdemes vitatkozni. Mert miért ne hívhatnánk most segítségül a huszadik századi politikai filozófia egyik legjelesebb képvisel?jét, John Rawls-t, akinek érvelésében egy nagyon fontos gondolat jelenik meg. Rawls szerint ugyanis, ha igazságosságra törekszünk, ne a döntéshozóktól (bármilyen szinten!) várjunk el bizonyos erkölcsi motivációkat, hanem a döntési helyzetet korlátozzuk olyan módon, hogy az biztosítsa az igazságosságot.

S ez a mi dilemmáinkra nézve talán azt jelentheti, hogy teremtsünk tiszta állapotokat, melyekben nem az egyén mérlegelésén múlik, hogy milyen stratégiákat követ. Ne a politkustól várjunk önmérsékletet, ne a "tocsikoktól" kérjük számon, hogy miért nem mondtak nemet. Ne a bliccel?kt?l várjuk el, hogy - ha lehet másként is - ne kerüljék ki a jegyautomatat, ne az utazóktól, hogy maguk ítélkezzenek. Legyenek olyanok a közállapotok - köztársaságunk állapotai -, hogy ilyen esetekben ne csupán erkölcsös, de ésszer? magatartás is legyen a tisztességesnek tartott út.

Charlie egyik dala szerint „A helyzet jó, csak reménytelen.” Vagy legyünk inkább optimisták: a helyzet rossz, de van remény...

http://torokgaborelemez.blog.hu - A Flag Polgári Magazin partnere

Ajánló